

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ (ПУЕТ)
Кафедра правознавства**

Галина Лаврик, Вікторія Орел

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»**

з підготовки здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 Право
Спеціальність	081 Право
Освітньо-професійна програма	«Право»

**Полтава
ПУЕТ
2025**

Автори: *Галина Лаврик*, д-р юрид. наук, професор, завідувач (начальник) кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі;
Вікторія Орел, старший викладач кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі.

Рецензенти: *Дмитро Селіхов*, д-р юрид. наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;
Олександр Калініченко, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права.

*Рекомендовано до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в освітньому процесі на засіданні кафедри правознавства ПУЕТ
29 серпня 2024 р., протокол № 1*

Лаврик Галина

Програма навчальної дисципліни «Історія держави і права України» з підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Галузь знань 08 Право. Спеціальність 081 Право. Освітньо-професійна програма «Право» / Галина Лаврик, Вікторія Орел. – Полтава : ПУЕТ, 2025. – 41 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

Відповідальні за зміст навчально-методичного видання автори, рецензенти та завідувач кафедри правознавства *Г. В. Лаврик*

Повне чи часткове відтворення, тиражування, передрук та розповсюдження цього видання без дозволу Полтавського університету економіки і торгівлі **ЗАБОРОНЕНО**

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія держави і права України є наукою і навчальною дисципліною, що вивчає історико-правові закономірності формування сучасної демократичної соціальної правової держави, розвитку права на території сучасної України.

Предметом навчальної дисципліни є оволодіння необхідними знаннями з історії держави і права України для кращого пізнання процесів виникнення, трансформації та прогнозування подальшого розвитку державно-правових форм та інститутів, що функціонували в українських землях, а також вивчення правового статусу конкретних державних органів, верств населення, джерел права і правових систем у певному історичному просторі та хронологічній послідовності.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» є вивчення й оволодіння необхідними знаннями з історії держави і права України, для кращого пізнання процесів виникнення, трансформації та прогнозування подальшого розвитку державно-правових форм та інститутів, що функціонували в українських землях, а також вивчення правового статусу конкретних державних органів, верств населення, джерел права і правових систем у певному історичному просторі та хронологічній послідовності для ефективного виконання своїх професійних обов'язків.

Зміст навчальної дисципліни розкривається у таких темах: Вступ до історії держави і права України. Перші державні утворення та право на території України (від появи перших держав до VII ст. н. е.). Державний і суспільний устрій Київської Русі (України-Русі) (VII ст. – середина XIII ст.). Джерела права і система права Київської Русі (України-Русі) (IX ст. – середина XIII ст.). Галицько-Волинська держава і право (XI ст. – середина XIV ст.).

Джерела і система права, правовий статус українських земель у складі іноземних держав. Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій і право. Українська держава і право в роки національно-визвольної війни українського народу (1648 р. – перша половина 1660-х рр.). Українська державність і право за часів «руїни» та відновлення автономії Війська Запорозького (друга половина 1660-х рр. – середина XVIII ст.). Державність і право в українських землях у складі Російської імперії (друга половина XVIII ст. – початок XX ст.). Державно-правовий устрій в західноукраїнських землях у складі Австрійської та Австро-Угорської монархій (кінець XVIII ст. – початок XX ст.).

Відродження української національної державності в період 1917–1920-х рр. Виникнення і діяльність Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1920-ті рр.). Державність і право на території України під владою більшовицьких Рад (1917–1920-ті рр.). Становлення радянської державності і права. Початок панування радянської державності і права на території України (1921 р. – початок 1929 р.). Українські землі в складі Союзу Радянських соціалістичних Республік. Держава і право УРСР в період тоталітарно-репресивного режиму (1929–1939 рр.). Політико-правовий статус західноукраїнських земель (Галичина, Північна Буковина, Бессарабія і Закарпаття) у 1921–1939 рр. Держава і право УРСР в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.). Держава і право УРСР у повоєнні роки та в період «десталінізації» (1945 – перша половина 1960-х рр.). Розвиток правової і судової систем УРСР у період «застою» (середина 1960-х – середина 1980-х рр.). Держава і право УРСР у період «перебудови» (1985–1991 рр.). Розпад СРСР. Розбудова незалежної України та становлення національного права.

ZUSAMMENFASSUNG DER AKADEMISCHEN DISZIPLIN

Die Staats- und Rechtsgeschichte der Ukraine ist eine wissenschaftliche und pädagogische Disziplin, die die historischen und rechtlichen Gesetzmäßigkeiten der Bildung eines modernen demokratischen sozialen Rechtsstaates, die Entwicklung des Rechts auf dem Territorium der modernen Ukraine untersucht.

Gegenstand der akademischen Disziplin ist die Aneignung der notwendigen Kenntnisse der Staats- und Rechtsgeschichte der Ukraine für ein besseres Verständnis der Prozesse der Entstehung, Transformation und Prognose der weiteren Entwicklung der staatlich-rechtlichen Formen und Institutionen, die in der Ukraine funktionierten Ukrainische Ländereien, sowie das Studium des rechtlichen Status bestimmter Staatsorgane, Bevölkerungsgruppen, Rechtsquellen und Rechtsordnungen in einem bestimmten historischen Raum und zeitlichen Ablauf.

Ziel des Studiums der Bildungsdisziplin „Staats- und Rechtsgeschichte der Ukraine“ ist es, die notwendigen Kenntnisse der Staats- und Rechtsgeschichte der Ukraine zu studieren und zu beherrschen, um die Entstehungs-, Transformations- und Prognoseprozesse der Ukraine besser zu verstehen Weiterentwicklung der staatsrechtlichen Formen und Institutionen, die in den ukrainischen Ländern funktionierten, sowie das Studium des Rechtsstatus bestimmter staatlicher Organe, Bevölkerungsgruppen, Rechtsquellen und Rechtssysteme in einem bestimmten

historischen Raum und chronologischen Ablauf für die effektive Ausübung des Berufs Aufgaben.

Der Inhalt der akademischen Disziplin wird in folgenden Themen offenbart: Einführung in die Staats- und Rechtsgeschichte der Ukraine. Die ersten Staatsbildungen und Gesetze auf dem Territorium der Ukraine (von der Entstehung der ersten Staaten bis zum 7. Jahrhundert n. Chr.). Staatliche und soziale Struktur der Kiewer Rus (Ukraine-Russland) (VII. Jahrhundert – Mitte des 13. Jahrhunderts). Rechtsquellen und das Rechtssystem der Kiewer Rus (Ukraine-Russland) (IX. Jahrhundert – Mitte des 13. Jahrhunderts). Der galicisch-wolhynische Staat und das Recht (XI. Jahrhundert – Mitte des 14. Jahrhunderts).

Rechtsquellen und Rechtssystem, Rechtsstatus der ukrainischen Länder als Teil ausländischer Staaten. Zaporizhzhya Sich, sein militärisch-administratives System und sein Recht. Der ukrainische Staat und das Recht während des nationalen Befreiungskrieges des ukrainischen Volkes (1648 – erste Hälfte der 1660er Jahre). Ukrainische Staatlichkeit und Recht während der „Ruinen“ und Wiederherstellung der Autonomie der Saporischschja-Armee (zweite Hälfte der 1660er – Mitte des 18. Jahrhunderts). Staatlichkeit und Recht in den ukrainischen Ländern als Teil des Russischen Reiches (zweite Hälfte des 18. Jahrhunderts – Anfang des 20. Jahrhunderts). Die Staats- und Rechtsordnung in den westukrainischen Ländern als Teil der österreichischen und österreichisch-ungarischen Monarchie (Ende des 18. Jahrhunderts – Anfang des 20. Jahrhunderts).

Die Wiederbelebung der ukrainischen Nationalstaatlichkeit in den Jahren 1917 bis 1920. Die Entstehung und Tätigkeit der Westukrainischen Volksrepublik (1918 bis 1920). Staatlichkeit und Recht auf dem Territorium der Ukraine unter der Macht der bolschewistischen Sowjets (1917–1920). Bildung der sowjetischen Staatlichkeit und des Rechts. Der Beginn der Herrschaft der sowjetischen Staatlichkeit und des Rechts auf dem Territorium der Ukraine (1921 – Anfang 1929). Ukrainische Länder innerhalb der Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken. Staat und Recht der Ukrainischen SSR während des totalitär-repressiven Regimes (1929–1939). Politischer und rechtlicher Status der Länder der Westukraine (Halichyna, Nordbukowyna, Bessarabien und Transkarpatien) in den Jahren 1921–1939 Staat und Recht der Ukrainischen SSR während des Zweiten Weltkriegs (1939–1945). Staat und Recht der Ukrainischen SSR in den Nachkriegsjahren und während der Zeit der „Entstalinisierung“ (1945 – erste Hälfte der 1960er Jahre). Entwicklung der Rechts- und Justizsysteme der Ukrainischen SSR in der Zeit der „Stagnation“ (Mitte der 1960er – Mitte der 1980er Jahre). Staat und Recht der Ukrainischen SSR in der Zeit der „Perestroika“ (1985–1991). Der Zusammenbruch der UdSSR. Entwicklung der unabhängigen Ukraine und Bildung des nationalen Rechts.

ANNOTATION OF THE ACADEMIC DISCIPLINE

The history of the state and law of Ukraine is a science and educational discipline that studies the historical and legal regularities of the formation of a modern democratic social legal state, the development of law on the territory of modern Ukraine.

The subject of the academic discipline is the acquisition of the necessary knowledge of the history of the state and law of Ukraine for a better understanding of the processes of emergence, transformation and forecasting of the further development of state-legal forms and institutions that functioned in Ukrainian lands, as well as the study of the legal status of specific state bodies, sections of the population, sources law and legal systems in a certain historical space and chronological sequence.

The purpose of studying the educational discipline “History of the state and law of Ukraine” is to study and master the necessary knowledge of the history of the state and law of Ukraine, for a better understanding of the processes of emergence, transformation and forecasting the further development of state-legal forms and institutions that functioned in Ukrainian lands, as well as studying the legal status of specific state bodies, population groups, sources of law and legal systems in a certain historical space and chronological sequence for the effective performance of professional duties.

The content of the academic discipline is revealed in the following topics: Introduction to the history of the state and law of Ukraine. The first state formations and law on the territory of Ukraine (from the emergence of the first states to the VII century AD). State and social structure of Kyivan Rus (Ukraine-Rusia) (VII century - mid-XIII century). Sources of law and the legal system of Kievan Rus (Ukraine-Rusia) (IX century – mid-XIII century). The Galician-Volhynian state and law (XI century – mid-XIV century).

Sources and system of law, legal status of Ukrainian lands as part of foreign states. Zaporizhzhya Sich, its military-administrative system and law. The Ukrainian state and law during the national liberation war of the Ukrainian people (1648 – the first half of the 1660s). Ukrainian statehood and law during the “ruins” and restoration of autonomy of the Zaporizhzhya Army (second half of the 1660s – mid-18th century). Statehood and law in the Ukrainian lands as part of the Russian Empire (second half of the 18th century – the beginning of the 20th century). The state and legal system in the Western Ukrainian lands as part of the Austrian and Austro-Hungarian monarchies (end of the 18th century – beginning of the 20th century).

The revival of Ukrainian national statehood in the period 1917–1920s. The emergence and activity of the West Ukrainian People’s Republic

(1918–1920s). Statehood and law on the territory of Ukraine under the power of the Bolshevik Soviets (1917–1920s). Formation of Soviet statehood and law. The beginning of the rule of Soviet statehood and law on the territory of Ukraine (1921 – the beginning of 1929). Ukrainian lands within the Union of Soviet Socialist Republics. The state and law of the Ukrainian SSR during the totalitarian-repressive regime (1929–1939). The political and legal status of the Western Ukrainian lands (Halichyna, Northern Bukovina, Bessarabia and Zakarpattia) in 1921–1939. The state and law of the Ukrainian SSR during the Second World War (1939–1945). The state and law of the Ukrainian SSR in the postwar years and during the period of “de-Stalinization” (1945 – the first half of the 1960s). Development of the legal and judicial systems of the Ukrainian SSR in the period of “stagnation” (mid-1960s – mid-1980s). State and law of the Ukrainian SSR during the period of “perestroika” (1985–1991). The collapse of the USSR. Development of independent Ukraine and formation of national law.

ВСТУП

Програму навчальної дисципліни «Історія держави і права України» укладено відповідно до освітньо-професійної програми «Право» з підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право. Її розроблено на основі Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право, затвердженого та введеного в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 644.

Вивчення історії держави і права України в провідних вітчизняних правничих школах, зокрема, в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого¹, сприяє глибокому розумінню витоків українського права і держави, формуванню правосвідомості в контексті національної історії та культурних особливостей українського народу.

Предметом навчальної дисципліни є оволодіння необхідними знаннями з історії держави і права України для кращого пізнання процесів виникнення, трансформації та прогнозування подальшого розвитку державно-правових форм та інститутів, що функціонували в українських землях, а також вивчення правового статусу конкретних державних органів, верств населення, джерел права і правових систем у певному історичному просторі і хронологічній послідовності.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» є вивчення і оволодіння необхідними знаннями з історії держави і права України, для кращого пізнання процесів виникнення, трансформації та прогнозування подальшого розвитку державно-правових форм та інститутів, що функціонували в українських землях, а також вивчення правового статусу конкретних державних органів, верств населення, джерел права і правових систем у певному історичному просторі і хронологічній послідовності для ефективного виконання своїх професійних обов'язків.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1);
- знання і розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК3);

¹ Програма навчальної дисципліни «Історія держави і права України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: Є. О. Васильєв, С. Л. Гоцуляк, В. М. Єрмолаєв, Р. А. Казак, К. М. Лісогорова, А. А. Омарова, Г. П. Пономарьова, В. О. Рум'янець, Н. С. Стеценко, М. О. Турчина, Д. А. Шигаль. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2023. 31 с.

- здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями (ЗК7);
- здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 8);
- здатність реалізувати свої права й обов’язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 11);

- здатність зберігати і примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії і закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види і форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК13);

спеціальні (фахові, предметні):

- здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ і процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему (СК 2);

- цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи (СК3);

- здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення (СК16).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми:

- визначати переконливість аргументів у процесі оцінювання задалегідь невідомих умов та обставин (РН 1);

- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел (РН 3);

- оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему (РН 6);

- доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло (РН 12);

- належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел і вторинних джерел для своєї професійної діяльності (РН 14);

- застосовувати у професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН 18);

- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН 19);

- надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях (РН 22).

Навчальна дисципліна є **нормативною**.

Форма підсумкового контролю знань: екзамен.

ПРОГРАМНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль I. Вступ до історії держави і права України. Держава і право на території України від появи перших держав до середини XIV ст.

Розділ 1. Вступ до історії держави і права України. Генеза держави і права на території України: найдавніші часи

Тема 1. Вступ до історії держави і права України

Предмет, методологія та завдання історії держави і права України. Місце історії держави і права України в системі інших юридичних і гуманітарних навчальних дисциплін. Міждисциплінарні зв'язки.

Періодизація історії держави і права України.

Джерела історії держави і права України. Історіографія історії держави і права України. Інформаційні джерела з навчальної дисципліни.

Тема 2. Перші державні утворення та право на території України (від появи перших держав до VII ст. н. е.).

Витоки української державності і права. Додержавні і ранньодержавні утворення на території України (палеолітичні стоянки на території сучасної України, Аратта, Кіммерія).

Територія, організація влади, суспільний устрій, соціальна структура населення. Характерні риси права Скіфської держави.

Формування і розвиток античних державних утворень у Північному Причорномор'ї (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.): загальна характеристика державно-правового устрою, соціальна структура полісів (Тіра, Херсонес, Ольвія, Пантікапей, Фанагорія, Керкінітида, Німфей та ін.); нормативні основи колонізації; міжнародно-правові відносини; джерела права (звичаєве право, нормативні акти, використання досягнень античної правової думки).

Державне право античних держав Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.): правовий статус населення (політи, неповноправне населення, раби); форми держав (устрій, правління, режим); органи державної влади та управління; судоустрій; фінанси. Нормативне регулювання цивільно-правових відносин, вплив римського права; становлення кримінального права. Характерні риси процесуального права, карально-охоронні функції в античних містах-державах Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.).

Боспорське царство (480 р. до н. е. – IV ст. н. е.). Загальна характеристика державного ладу. Соціальна структура. Характерні риси права.

Західні, південні та східні слов'яни. Виникнення державності у східних слов'ян. Держава антів (кінець IV ст. – початок VII ст.): територія, організація влади, суспільний устрій, соціальна структура населення, характерні риси права.

Розділ 2. Генеза держави і права на території України: княжа доба

Тема 3. Державний і суспільний устрій Київської Русі (України-Русі) (VII ст. – середина XIII ст.).

Передумови утворення держави у східних слов'ян. Інститути публічного управління племен і союзів племен – зародки державної влади. Східнослов'янські племена, союзи племен, племінні княжіння. Союз союзів племінних княжінь Середнього Подніпров'я під назвою «Русь» (VIII ст. н. е.).

Союз племінних княжінь під назвою «Руська земля» (поч. IX ст.) – попередник держави Київська Русь.

Причини утворення і розвиток Київської Русі (Русі-України, Київської держави). Формування її території. Теорії походження Київської Русі (автохтонна, норманська, хозарська, кельтська, сучасна та ін.).

Державний устрій. Ранньофеодальна монархічна форма правління. Принципи спадкування великого князівського престолу. Вищі органи влади: великий князь київський, рада при великому князеві (болярська рада). Удільні князі. З'їзди князів (снеми). Віче. Десятинна та двірцево-вотчинна системи управління. Місцеві органи управління: посадники, волостелі. Судові органи. Військо. Церковна організація.

Суспільний лад. Правовий статус населення Київської Русі. Сільська/територіальна громада – верв. Великі київські князі. Місцеві князі. Бояри. Духовенство. Миське населення. Смерди. Закупи. Рядовичі. Ізгої. Холопи.

Тема 4. Джерела права і система права Київської Русі (України-Русі) (IX ст. – середина XIII ст.).

Джерела права Київської Русі: звичаєве право; нормативні акти (закони, збірки законів «Руська Правда»); нормативні договори; канонічне право.

Договори Русі з Візантією, інші міжнародні договори. Церковні устави, статuti. Князівське законодавство: устави, статuti та уроки. Візантійські пам'ятки права. «Руська правда» та її редакції. Формування правової системи. Рецепція римського приватного права.

Державне право Київської Русі. Характерні риси цивільного права у Київській Русі: право власності; зобов'язальне право; спадкове право; сімейне право.

Кримінальне право Київської Русі: поняття злочину; суб'єкти та об'єкти злочину; мета та види покарань.

Процесуальне право Київської Русі: історична форма процесу, стадії процесу, суб'єкти процесу, види доказів.

Тема 5. Галицько-Волинська держава і право (XI ст. – середина XIV ст.).

Особливості державно-правового розвитку українського народу в період політичної роздробленості. Піднесення економічного і політичного значення місцевих феодальних центрів. Київське князівство. Чернігівське і Сіверське князівства. Переяславське князівство. Галицьке князівство. Володимиро-Волинське князівство. Утворення і розквіт Галицько-Волинського князівства як центру об'єднання земель південно-західної частини Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Бояри і боярська аристократія. Служили феодали. Духовенство. Смерди, міське населення. Холопи і челядь.

Державний устрій. Князь. Боярська рада. Князівські з'їзди (снєми). Віче. Прискорене переростання десяткової системи управління у двірсько-вотчинну. Двірський, канцлер, стольник, збройник, отроки, дитячі та ін. Міське управління. Тисяцькі і соцькі. Посадники, волости-телі, старости та ін. Судова система. Військо. Церква.

Правова система. Джерела права. Звичаєве право. «Руська Правда». Князівське законодавство: князівські грамоти, заповіти, статuti, договори тощо. Грамота князя Івана Ростиславовича 1134 р. Рукописання (заповіт) князя Володимира Васильковича 1287 р. Статутна грамота князя Мстислава Даниловича 1289 р. Церковне законодавство.

Значення Галицько-Волинської держави як спадкоємниці державно-правової традиції Київської Русі.

Модуль II. Держава і право на території України з другої половини XIV ст. до 1917 р.

Розділ 3. Генеза держави і права на території України: польсько-литовська доба; боротьба окремих українських земель за самостійність (друга половина XIV ст. – середина XVII ст.).

Тема 6. Джерела і система права, правовий статус українських земель у складі іноземних держав

Джерела і система права, правовий статус українських земель у складі Великого князівства Литовського, Королівства Польського і Речі Посполитої.

Приєднання українських земель до Великого князівства Литовського, створення Литовсько-Руської держави. Захоплення частини

українських земель Королівством Польським. Люблінська унія 1569 р. і створення держави Речі Посполитої. Зміни в політично-правовому становищі українських земель.

Суспільний лад. Князі, магнати, бояри, шляхта. Духовенство. Міське населення. Селянство, його верстви і групи. Закріпачення селян.

Державний лад. Установлення нового адміністративно-територіального поділу. Ліквідація князівств і земель. Запровадження воеводств і повітів. Центральні і місцеві органи влади й управління в українських землях. Судові органи.

Поняття і види джерел права. Звичаєве право як джерело права Великого князівства Литовського, Польського Королівства і Речі Посполитої. Королівські привілеї і статuti. Судебник 1468 р. Литовські статuti 1529 р., 1566 р., 1588 р. Сеймові конституції. Церковне право. Реституція правових збірників іноземних держав у систему права Речі Посполитої.

Характерні риси права. Магдебурзьке право. Розвиток цивільного права. Поняття і види права власності. Речове і зобов'язальне право. Сімейне право. Право спадщини. Розвиток кримінального права і процесу. Поняття злочину і покарання за кримінальним правом Речі Посполитої. Види злочинів і покарань. Судоустрій. Порядок розгляду кримінальних справ у судах та виконання вироків. Копні суди.

Правовий статус інших українських земель у складі іноземних держав.

Територіальний устрій Галичини. Буковина у складі князівства Молдавія і Османської імперії. Закарпаття у складі Угорського королівства. Чернігово-Сіверщина у складі Великого князівства Московського.

Правовий статус Північного Причорномор'я. Кримське ханство як самостійне державне утворення і васал Османської імперії: суспільний устрій і державний лад, характерні риси права.

Розділ 4. Генеза держави і права на території України: Запорозька Січ і Гетьманщина

Тема 7. Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій і право

Українська колонізація Подніпров'я і Запоріжжя. Причини та умови виникнення українського козацтва. Козацтво як явище світової історії.

Поява першої січей. Запорозька Січ – державно-політичне утворення українського народу. Соціальні джерела та засади формування

Запорозької Січі. Соціальний склад і правове становище січового козацтва. Запорозька Січ як центр народного невдоволення, боротьби проти соціального, національного і релігійного гноблення. Адміністративно-територіальний поділ Запорозької Січі: кіш, курені, паланки. Категорії населення Запорозької Січі. Козацька символіка (клейноди).

Система органів військово-адміністративної влади. Військова (Загальна) рада. Кошовий отаман. Генеральна старшина (військові начальники). Військовий суддя. Військовий осавул. Військовий писар. Курінні отамани. Військові службовці: підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, довбиш, пушкар, канцеляристи та ін. Старшина похідна і паланкова. Державно-правовий статус реєстрового козацтва у Речі Посполитій.

Правова система Запорозької Січі. Джерела права. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення військових рад, кошового отамана, старшини. Особливості застосування гетьманських універсалів, царських грамот, універсалів польських королів як джерел права Запорозької Січі.

Характерні риси права. Поняття і види злочинів на Січі. Система покарань. Суд. Особливості судового процесу.

Тема 8. Українська держава і право в роки національно-визвольної війни українського народу (1648 р. – перша половина 1660-х рр.)

Соціально-економічне та політичне становище України напередодні і в ході національно-визвольної війни. Причини і характер національно-визвольної війни. Хід основних подій.

Формування української національної держави – Війська Запорозького (Гетьманщини).

Державний устрій. Ліквідація польської адміністративно-політичної системи управління. Новий адміністративно-територіальний поділ. Вищі органи влади й управління. Загальновійськова козацька Рада. Рада Генеральної старшини. Гетьман. Генеральний уряд. Полковники і полкові уряди. Сотники і сотенні уряди. Курінні отамани. Військові канцеляристи. Городові отамани.

Суспільний лад. Зміни у суспільних відносинах. Ліквідація польського магнатського землеволодіння. Зміцнення українського старшинського, шляхетського і церковного землеволодіння. Особливості соціально-економічного розвитку Лівобережної України. Міщани, селяни-посполиті, їх соціально-правовий статус. Духовенство.

Джерела права: звичаєве козацьке право, міжнародні угоди, нормативні акти (універсали), канонічне право, правова думка (Б. Хмель-

ницький, А. Кисіль). Зборівська угода 1649 р., Білоцерківський договір 1651 р., угоди Війська Запорозького із Річчю Посполитою. Переяславська рада 8 січня 1654 р. Державно-правовий статус України Гетьманщини за Березневими статтями 1654 р. і царськими жалуваними грамотами від 27 березня та 12 квітня 1654 р.

Основні зміни у праві в українських землях періоду національно-визвольної війни: цивільне право (право власності на землю); кримінальне право (державні, військові злочини); процесуальне право (судочинство).

Міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.: правовідносини з Річчю Посполитою, Османською імперією, князівством Молдавія, Кримським ханством, Швецією, Московським царством та ін.

Наслідки формування української національної держави за Б. Хмельницького.

Тема 9. Українська державність і право за часів «руїни» та відновлення автономії Війська Запорозького (друга половина 1660-х рр. – середина XVIII ст.)

Державний лад. «Руїна» та її наслідки. Гетьмани і гетьманські конституції. Полкові, сотенні та курінні органи управління. Обмеження автономних прав України. Органи самодержавного управління Україною – Гетьманщиною: Посольський приказ, Малоросійський приказ 1663 р., Колегія іноземних справ, Сенат, Перша Малоросійська колегія (1722–1724 рр.), Правління гетьманського уряду (1734–1750 рр.).

Суспільний устрій. Правовий статус населення Лівобережної України. Правовий статус населення Правобережної України. Селяни. Міщани. Бунчукове і значкове військові товариства. Українська родова шляхта. Поступове відновлення панщини.

Джерела права. Зростання ролі українського права. Звичаєве право. Нормативно-правові акти гетьманської влади: гетьманські універсали, ордери, інструкції, листи, декрети, грамоти. Договірні статті. Віленський договір (1656 р.), Гадацький договір І. Виговського (1658 р.), Андрусівське перемир'я (1667 р.), Вічний мир (1686 р.), Константинопольський мирний договір із Туреччиною (1710 р.). Роль гетьмана І. Мазепи у боротьбі за незалежну соборну Україну. Шведсько-українська угода (1708 р.). Значення Полтавської битви 1709 р. для української державності.

«Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького ...» (Конституція Пилипа Орлика) від 5 квітня 1710 р. Умови та причини прийняття. Структура та основний зміст. Форма правління. Розподіл

влади за гілками, їх взаємодія, склад, порядок формування, владні повноваження. Значення для української державності та права. Світове значення для розвитку політико-правової думки.

Джерела польсько-литовського походження. Збірники магдебурзького права. Збірники церковного права. Царське законодавство та його поширення в українських землях. Кодифікація українського права. «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). «Суд і розправа в правах малоросійських» Ф. Чуйкевича (1750 р.).

Характерні риси права. Право власності. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне право. Право успадкування за заповітом та за законом. Кримінальне право. Види злочинів і система покарань. Зміни у процесуальному праві. Обвинувально-змагальний і слідчий (інквізиційний) форми процесу.

Розділ 5. Генеза держави і права на територію України: доба імперіалізму

Тема 10. Державність і право в українських землях у складі Російської імперії (друга половина XVIII ст. – початок XX ст.)

Державність і право в українських землях в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVIII ст. – перша половина XIX ст.).

Входження українських земель до складу іноземних держав. Суспільний лад. Правове становище соціальних груп. Посилення кріпосного ґніту. Зрівняння в правах козацької старшини з російським дворянством.

Подальший наступ Російської імперії на автономію України.

Державний лад. Організація судів. Відновлення гетьманства. Судова реформа 1760–1763 рр. Остаточне скасування гетьманської влади у 1764 р.

Поділи Речі Посполитої та входження Правобережної України і Західної Волині до складу Російської імперії. Анексія Російською імперією Північного Причорномор'я і Криму. Буковина і Закарпаття під австрійським пануванням.

Запровадження посади генерал-губернатора. Друга Малоросійська колегія (1764–1786 рр.). Ліквідація козацьких полків на Слобідській Україні та Лівобережжі (1765–1783 рр.), Запорозької Січі та її паланок (1775 р.). Заснування Задунайської Січі (1775–1828 рр.). Поширення загальноросійської системи управління. Введення у 1782–1785 рр. губернського поділу відповідно до російського «Учреждения о губерниях» (1775 р.). Організація судів. Судова реформа (1760–1763 рр.).

Джерела права. Книга «Статут та інші права малоросійські» В. Кондратьєва (1764 р.). «Екстракт малоросійських прав» (1767 р.). «Екстракт із указів, інструкцій і настанов... Сенату» (1786 р.).

Характерні риси права. Речове право. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне право. Право спадщини. Види злочинів і покарань. Процесуальне право.

Державний лад і право в українських землях у складі Російської імперії (друга половина XIX ст. – початок XX ст.).

Суспільний лад. Майнове розшарування населення. Дворянство, духовенство, купецтво, особисте і потомствене дворянство. Промисловий переворот і початок трудових відносин. Селянська реформа 1861 р. в українських землях.

Основні напрями розвитку державно-правової системи Російської імперії, особливості її функціонування в українських губерніях.

Система самодержавних органів управління в Україні. Реформи в галузі державного будівництва і особливості їх проведення в Україні. Земська реформа 1864 р. Міська реформа 1870 р. Військова реформа. Поліцейська реформа. Судова реформа 1864 р. Контрреформи 1880 – 90-х рр.

Соціально-економічні зміни. Революція 1905–1907 рр. Режим військового стану в українських землях. Розвиток джерел права. Правова думка (програми політичних партій).

Характерні риси державного (конституційного) права Російської імперії на початку XX ст.: Маніфест 17 жовтня 1905 р., основні державні закони Російської імперії 1906 р.; правовий стан населення; виборче право; центральні та місцеві органи влади; органи самоврядування, запровадження земств на Правобережній Україні.

Основні зміни в праві українських земель у складі Російської імперії в умовах Першої світової війни: милітаризація державного апарату. Особливі наради, Союз міст, Земський союз, «Земгор», воєнно-промислові комітети.

Характерні риси права. Цивільне, адміністративне, фінансове, трудове, кримінальне і кримінально-процесуальне право Російської імперії воєнної доби.

Тема 11. Державно-правовий устрій в західноукраїнських землях у складі Австрійської та Австро-Угорської монархій (кінець XVIII ст. – початок XX ст.)

Державно-правовий статус українських земель у складі Австрійської імперії: правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій. Характерні риси права.

Адміністративно-територіальний поділ українських земель. Органи влади й управління. Конституція 1848 р. Зміни в політико-правовому становищі українських земель. Головна Руска Рада.

Політико-правове становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Суспільний лад. Магнати, шляхта, духовенство. Селянство. Скасування кріпосного права. Міське населення.

Дуалістична Австро-Угорська монархія. Конституція 1867 р. Крайові сейми Галичини і Буковини. Повітові, міські, сільські органи самоврядування. Повітові громади (гміни), повітові ради і старости. Статути Львова і Чернівців.

Правова система. Джерела права. Характеристика галузей права. Практика апробації австрійського законодавства у Галичині. Дія австрійського законодавства на території Галичини і Буковини: Цивільний кодекс 1811 р.; Цивільно-процесуальний кодекс 1796 р. і 1895 р.; Кримінальний кодекс 1803 р. і 1852 р.; Кримінально-процесуальний кодекс 1853 р. і 1873 р.

Суди в західноукраїнських землях. Правоохоронні органи. Адвокатура.

Модуль III. Держава і право на території України від 1917 р. – до сьогодні

Розділ 6. Генеза держави і права на території України: українська національно-демократична революція (1917–1920-ті рр.)

Тема 12. Відродження української національної державності в період 1917–1920-х рр.

Держава і право в Україні доби Української Центральної Ради (УЦР) («Перша УНР»). Утвердження УЦР як легітимного органу політичного представництва українського народу. Проголошення Української народної Республіки (УНР). Органи центральної влади та управління. Мала Рада, Генеральний секретаріат. Організація місцевої влади і самоврядування: губернські та повітові ради, волосні і сільські народні управи. Судова система. Правоохоронні органи. Військове будівництво. Особливості законодавчого процесу. Універсали УЦР. Конституційне законодавство. «Закони про тимчасовий устрій України» (29 квітня 1918 р.). Формування галузевого законодавства.

Держава і право в Україні доби Гетьманату гетьмана П. Скоропадського («Українська держава»). Проголошення «Української держави». Органи центральної влади та управління. Організація місцевої влади і самоврядування. Судова система. Правоохоронні органи.

Військове будівництво. Законодавчі акти Гетьманату. Конституційне законодавство. Формування галузевого законодавства. Падіння Гетьманату П. Скоропадського.

Держава і право Української Народної Республіки доби «Директорії» («Друга УНР»). Утворення та органи влади Директорії. Особливості державотворення в Україні періоду Директорії УНР. Органи центральної влади та управління. Трудовий конгрес. Організація місцевої влади й самоврядування. Судова система. Правоохоронні органи. Військове будівництво. Відновлення законів УНР. Конституційне законодавство. Формування галузевого законодавства.

Тема 13. Виникнення і діяльність Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1920-ті рр.)

Українська Національна Рада: функції, склад. Відозви Української Національної Ради від 1 листопада 1918 р. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Правовий статус населення ЗУНР.

Організація і структура державного апарату. Центральні і місцеві органи державної влади й управління. Національна рада. Президент. Державний секретаріат. Реорганізація армії. Правовий статус Української Галицької Армії (УГА). Органи охорони порядку.

Судова система. Передвступний договір із Директорією УНР від 14 грудня 1918 р. Акт проголошення соборності України 22 січня 1919 р. Закон про скликання Сейму ЗУНР як гарантія забезпечення рівності національних меншин в ЗУНР. Законодавство ЗУНР. Судочинство. Адвокатура. Нотаріат.

Паризька конференція та її наслідки для української державності. Падіння ЗУНР.

Причини поразки української національно-визвольної боротьби за державну незалежність. Уроки національної державності 1917–1923 рр. для українського державотворення.

Розділ 7. Ґенеза держави і права на території України:
радянська доба; боротьба західноукраїнських
земель за державність

Тема 14. Державність і право на території України під владою більшовицьких Рад (1917–1920-ті рр.). Становлення радянської державності і права

Виникнення радянської форми державності. Створення Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби радянзації України.

Організація конституційних органів державної влади.

I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення тимчасового робітничо-селянського радянського уряду України – Народного Секретаріату (з 29 січня 1919 р. – Ради Народних Комісарів). Місцеві ради.

II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.), його рішення. Надзвичайні органи радянської влади: Повстанбюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети (ревкоми, військревкоми). Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду «Про організацію влади на місцях». Вибори до місцевих рад.

III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.). Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях. Комбіди (комітети бідноти) – надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК і Ради Народних Комісарів (Раднаркому) (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад лютий-квітень 1920 р.).

IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції комнезамів (комітетів незаможних селян). Розвиток зв'язків Української соціалістичної радянської республіки (УСРР) із Російською соціалістичною федеративною радянською республікою (РСФРР) та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного секретаріату від 4 січня 1918 р. «Про введення Народного суду». Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920 р. Інструкція Нарком'юсту «Про судочинство» від 3 червня 1919 р.

Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії. Створення радянської міліції та органів державної безпеки. Становлення радянського права. Конституція УСРР (1919 р.). Офіційне проголошення Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР). Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Застосування адміністративно-правових актів в управлінні державною власністю. Закон про землю від 5 лютого 1920 р. Хлібна і продовольча розкладка. Декрети від 20 лютого 1920 р. про цивільний шлюб і свободу розлучень. Риси трудового права. Риси кримінально- та цивільно-процесуального права.

Тема 15. Початок панування радянської державності і права на території України (1921 р. – початок 1929 р.). Українські землі у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. «Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком». Договірні відносини між УСРР і РСФРР. Правове оформлення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР). Державно-правове становище УСРР за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) і Конституцією СРСР (1924 р.).

Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня 1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад і повноваження уряду за «Положенням про Раднарком УСРР» від 12 жовтня 1924 р.

Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні, об'єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату. Адміністративно-територіальна реформа. Проголошення Молдавської АСРР у складі УСРР. Запровадження триступеневої (округ – район – сільрада) системи управління. Положення про місцеві (окружні, районні) з'їзди Рад і виконкоми; сільські, міські і селищні Ради. Національні адміністративно-територіальні одиниці. Перетворення комнезамів на добровільні громадські організації.

Судова система за Положеннями про судоустрій (1922 р., 1925 р., 1929 р.). Порядок утворення, склад та юрисдикція народних судів, окружних судів, Головного суду АМСРР, Верховного Суду УСРР. Дисциплінарні суди. Громадські суди, примиренські камери. Прокуратура: структура і функції. Адвокатура. Структура, функції ОДПУ, ДПК при РНК УСРР і посилення репресивно-каральної спрямованості цих органів.

Перша кодифікація законодавства УСРР. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни і доповнення до Конституції УСРР (1925 р.). Конституція УСРР (1929 р.). Позбавлення та обмеження виборчих прав. Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс (1922 р.). Регуляція права власності. Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб і про акти громадянського стану (1926 р.). Земельний кодекс (1922 р.) і зміни до нього (1927 р., 1928 р.). Закон про ліси (1923 р.). Кодекс законів про працю (1922 р.). Кодекс законів про народну

освіту (1922 р.). Адміністративний кодекс (1927 р.). Кримінальний кодекс (1922 р.). Демократизація кримінального процесу за кримінально-процесуальним кодексом (1922 р.). Тенденція до посилення відповідальності. Кримінальний кодекс (1927 р.). Посилення силового тиску держави за кримінально-процесуальним кодексом (1927 р.). Цивільний процесуальний кодекс (1924 р. і 1929 р.). Виправно-трудоий кодекс (1925 р.).

Тема 16. Держава і право УРСР в період тоталітарно-репресивного режиму (1929–1939 рр.)

Деформація державно-політичної системи. Розвиток тенденції централізації та уніфікації державної влади УСРР-УРСР. Ліквідація правових основ багатоукладної економіки. Зміни в органах центральної влади згідно з Конституцією Української радянської соціалістичної республіки (УРСР) від 30 січня 1937 р. Верховна Рада УРСР, її Президія. Раднарком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрошування партійного й адміністративного апарату. Організація органів місцевої влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період колективізації. Адміністративно-територіальна реформа (центр – область – район). Реорганізація районних і міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах. Народні суди – основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів. Ліквідація НКВС УСРР (1930 р.) та утворення загальносоюзного НКВС (1934 р.). Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. «Особлива нарада» НКВС, «трійки» та «двійки» на місцях. Застосування незаконних методів слідства, проведення масових репресій.

Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Суспільно-політичне тлумачення радянської ідеології та особливості розвитку джерел права. Конституція (Основний закон) (УРСР) (30 січня 1937 р.).

Особливості цивільно-правового регулювання. Придушення приватногосподарської діяльності.

Зміни у трудовому законодавстві. Індустріалізація і зміни в соціально-правовому становищі робітництва.

Репресивно-правове забезпечення насильницької колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. Правова оцінка Голодомору 1932–1933 рр. в українських землях.

Посилення кримінальної репресії. Зміни і доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і

постанов («Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 р., «Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині» від 8 червня 1934 р. та ін.). Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві.

Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти, контрреволюційне шкідництво і диверсії за постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.

Тема 17. Політико-правовий статус західноукраїнських земель (Галичина, Північна Буковина, Бессарабія і Закарпаття) у 1921–1939 рр.

Політико-правове становище Галичини у складі Польщі. Утворення та державно-політичний устрій міжвоєнної Польщі. Каральний апарат і джерела права міжвоєнної Польщі на галицьких і волинських землях. Національна політика Польської держави та соціально-політичне становище українців. Політика «прометеїзму» Ю. Пілсудського. Політика «паціфікації». Організація українських націоналістів (ОУН): програмові постанови, устрій.

Суспільно-політичний устрій і право Північної Буковини та Бессарабії у складі Румунії. Державно-політичний устрій міжвоєнної Румунії. Воєнний стан (1918–1928 рр.). Період лібералізації (1928–1938 рр.). Диктатура Й. Антонеску в Румунії. Румунський каральний апарат на землях Північної Буковини та Бессарабії. Національна політика Румунської держави та соціально-політичне становище українців. Спроби румунізації українського населення.

Утворення Чехословацької республіки (ЧСР) та входження до її складу Закарпаття. Державно-правові засади статусу Підкарпатської Русі та її адміністративно-політична організація. Чехословацька політика щодо Закарпаття та забезпечення ЧСР політичних прав закарпатських українців. Мюнхенська змова. Реалізація конституційних прав автономії Закарпаття. Проголошення незалежності Карпатської України, її державно-правовий устрій.

Угорський окупаційний режим. Румунська окупаційна адміністрація.

Боротьба політичних партій та організацій у Західній Україні за українську державність: програмні положення, статuti, мета, результат. Організація українських націоналістів (ОУН) як політична організація в структурі українського повстанського руху.

Західноукраїнські землі в період загострення міжнародних відносин.

Тема 18. Держава і право УРСР в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)

Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова – Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення військ Червоної Армії у Західну Волинь і Східну Галичину (17 вересня 1939 р.).

Правові основи входження Західної України до складу СРСР-УРСР. Народні збори Західної України та їхні акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини і Хотинського, Аккерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Правові засади радянзації Західної України та Закарпаття. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Початок радянсько-нацистської війни (22 червня 1941 р.). Перебування державного механізму УРСР на початку війни. Надзвичайні органи влади та управління. Державний Комітет Оборони (ДКО). Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління у період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ і державної безпеки, розширення їхніх повноважень і посилення репресивно-каральної спрямованості.

Ідеологічні засади та інституціональні форми окупаційних режимів в Україні у роки Другої світової війни. Адміністративно-територіальне розчленування України, ідеологічні та організаційні засади встановлення німецького окупаційного режиму. Нацистський «новий порядок» та юридичні наслідки його дії на українській території. Органи місцевої адміністрації у підпорядкуванні німецького військового командування. Цивільні німецькі адміністративні окупаційні утворення. Судівництво та репресивно-каральний апарат в українських землях у роки німецької окупації.

Організаційно-правові основи діяльності українського повстанського руху. Спроби відродження української національної державності. Діяльність легіонів «Роланд» і «Нахтігаль». Акт відновлення Української держави (30 червня 1941 р.): зміст, значення. Початок формування українських органів влади (уряд, парламент, армія). Українська головна визвольна рада (УГВР) як національний координаційний надпартійний орган повстанського руху. Діяльність Україн-

ської повстанської армії (УПА) як військового формування в структурі українського повстанського руху.

Радянська течія Руху Опору.

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони.

Особливості правотворчості та зміни в радянському законодавстві воєнного часу. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій і трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни. Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність за скоєння воєнних злочинів. Особливості процесуального права воєнного часу.

Тема 19. Держава і право УРСР у повоєнні роки та в період «десталінізації» (1945 – перша половина 1960-х рр.)

Повоєнний сталінський режим. Відбудова народного господарства. Членство УРСР в ООН і розширення міжнародних зв'язків. Ліквідація надзвичайних органів влади й управління.

Відновлення конституційних органів влади. Найвищі органи державної влади УРСР. Вибори до Верховної Ради УРСР (ВР УРСР) та місцевих органів влади й управління. Законотворча діяльність ВР УРСР у повоєнні роки. Правові засади діяльності голів і депутатів, регламентація їхньої роботи у ВР УРСР. Робота постійних і тимчасових комісій ВР УРСР.

Органи державного управління УРСР. Перетворення Ради Народних Комісарів на Раду Міністрів УРСР і Народних Комісаріатів УРСР на Міністерства УРСР (25 березня 1946 р.). Діяльність союзно-республіканських і республіканських міністерств. Державні комітети. Республіканські об'єднання й управління.

Місцеві органи державної влади й управління. Діяльність обласних, окружних, районних, міських, сільських і селищних Рад депутатів трудящих УРСР та їх виконавчих комітетів.

Закріплення в законодавстві державної символіки УРСР: герб (Указ від 21 листопада 1949 р.), гімн (Указ від 21 листопада 1949 р.), прапор (Указ від 3 травня 1956 р.).

«Десталінізація». Спроби вдосконалити управління народним господарством. Раднаргоспи. «Відлига».

Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції республіканських органів управління. Об'єднання всіх українських земель у складі УРСР.

Повоєнні зміни в законодавстві. Друга комплексна кодифікація загальносоюзного та республіканського законодавства. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік в ієрархії норм радянського права.

Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР (1963 р.). Цивільний процесуальний кодекс УРСР (1963 р.). Кодекс про шлюб і сім'ю УРСР (1969 р.).

Законодавство про працю. Закон про державні пенсії (1956 р.). Кодекс законів про працю УРСР (1971 р.). Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів.

Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуальних господарств.

Адміністративна відповідальність. Охорона громадського порядку в УРСР.

Природно-ресурсне законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу.

Зміни у кримінальному праві. Нові форми державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених під час масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР (1960 р.). Комісії у справах неповнолітніх. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Виправно-трудоий кодекс УРСР (1970 р.).

Реорганізація судової системи. Закон про судоустрій УРСР (1960 р.). Інститут народних засідателів. Товариські суди. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд у СРСР (24 травня 1955 р.). КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини. Положення про адвокатуру УРСР (25 вересня 1962 р.).

Зовнішньополітичні зносини УРСР: ратифікація міжнародних договорів, конвенцій, угод, статутів.

Тема 20. Розвиток правової та судової систем УРСР у період «застою» (середина 1960-х – середина 1980-х рр.).

Командно-адміністративна система управління та її вплив на суспільно-політичне життя. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р.

Правові основи та діяльність вищих органів державної влади та управління (Верховна Рада УРСР, Президія ВР УРСР, Рада Міністрів УРСР). Розширення повноважень ВР УРСР згідно з Конституцією 1978 р. Характеристика прав і обов'язків Президії ВР. Регламентация режиму роботи ВР УРСР.

Закон «Про Раду Міністрів Української РСР» від 19 грудня 1978 р. Місцеві органи влади. Зміни і доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію і діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР. Реорганізація органів державного арбітражу. Закон СРСР «Про державний арбітраж СРСР» від 30 листопада 1979 р. Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР» від 30 листопада 1979 р.

Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Силові правоохоронні та каральні органи – держбезпеки, міліції і виконання покарань. Судово-прокурорські органи, адвокатура та нотаріат. Закон СРСР «Про адвокатуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Принципи пріоритету держави над особистістю, переважання централістських настанов у законотворчості. Удосконалення кодифікації законодавства на союзному та республіканському рівнях. Видання Зводу законів СРСР і зводів законів союзних республік. Підготовка і видання Зводу законів УРСР.

Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Законодавство УРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Зміни у кримінальному законодавстві. Процесуальне законодавство. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Тема 21. Держава і право УРСР у період «перебудови» (1985–1991 рр.). Розпад СРСР

Причини змін у внутрішній і зовнішній політиці СРСР. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. З'їзди народних депутатів СРСР. Зміни і доповнення до Конституції СРСР у зв'язку з удосконаленням системи державного управління.

Зміни у статусі УРСР як союзної республіки. Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації» від 26 квітня 1990 р. Закон УРСР «Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР» від 27 жовтня 1989 р.

Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР (1990–1991 р.) у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. Закон «Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР» від 24 жовтня 1990 р. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади. Запровадження поста Президента Української РСР. Створення Кримської Автономної Республіки. Закон від 7 грудня 1990 р. «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування».

«Деідеологізація» суспільно-політичного життя. Масові страйки, «революція на граніті». Референдум 17 березня 1991 р. Новоогарьовський процес. Державний комітет з надзвичайного стану (ДКНС).

Розпад СРСР. Соціально-економічні та політичні передумови розпаду СРСР. Правове оформлення розпаду СРСР. Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.).

Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Закони УРСР «Про власність» від 7 лютого 1991 р., «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 1990 р.

Реформування трудового законодавства. Зміни в інституті трудового договору. Спроби реформування законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу. Закони УРСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р.

Зміни і доповнення у кримінальному законодавстві. Декларація Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 р. «Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано насильницькому переселенню, і забезпечення їхніх прав». Закон УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

Зміни в судовій системі. Процесуальне законодавство. Закон СРСР «Про порядок оскарження в суді неправомірних дій службових осіб, які обмежують права громадян» від 30 червня 1987 р.

Розділ 8. Розбудова Української держави і становлення національного права на межі століть: проблеми і перспективи

Тема 22. Розбудова незалежної України і становлення національного права

Конституційно-правове та міжнародно-правове забезпечення розбудови незалежної України.

Конституційний процес у незалежній Україні. Конституційний договір 1995 р. Розроблення, прийняття та значення Конституції України від 28 червня 1996 р. Органи державної влади.

Українська державна символіка. Державна мова.

Організація державної влади й управління. Демократизація діяльності державно-владних інституцій.

Політична криза 2004 р. Конституційна реформа 2004 р. Трансформація форми державного правління в Україні від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки. Відміна конституційної реформи 2004 р. Конституційним Судом України. Повернення до президентсько-парламентської форми правління.

«Помаранчева революція» 2004 р.: причини і наслідки. Євроінтеграційна стратегія України.

«Революція гідності» (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.): причини і наслідки.

Правовий статус Автономної Республіки Крим (АРК). Анексія Кримського півострова російською федерацією (2014 р.). Причини та хід російсько-української війни (2014– ...). Причини повномасштабного вторгнення росії в Україну (24 лютого 2022 р.).

Тенденції розвитку правової системи України після проголошення державної незалежності у 1991 р. Джерела національного права незалежної України. «Поліджерельність» права. Напрями розвитку національної правової системи України: цивільне, земельне, кримінальне, процесуальне право; генеза нових галузей права (господарське, муніципальне, аграрне, космічне право).

Становлення національної правоохоронної та правозахисної системи України. Заснування національних органів охорони громадського порядку. Органи прокуратури, державної безпеки, податкові органи, адвокатура, органи юстиції, нотаріальні органи України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (нормативно-правове забезпечення; особливості діяльності). Організаційно-правові засади становлення системи внутрішніх органів України; завдання та напрями її реформування.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

Конституція України

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 245к/96-ВР із змінами, внесеними згідно Закону України № 1401-VIII від 2 червня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

Парламентські декларації

2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року № 1427-XII // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

Акти передконституційного та конституційного регулювання

4. I Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й поза Україною сушого (від 10 червня 1917 р.). Київ, 1917. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/universal-1.html>.
5. II Універсал Української Центральної Ради (від 3 липня 1917 р.). Київ, 1917. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/universal-2.html>.
6. III Універсал Української Центральної Ради (від 7 (20) листопада 1917 р.). Київ, 1917. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html>.
7. IV Універсал Української Центральної Ради (від 9 січня 1918 р.). Київ, 1918. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/universal-4.html>.
8. Грамота до всього українського народу від 29 квітня 1918 р. Державний Вістник. 1918, 16 травня. № 1. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0003300-18>.
9. Конституційний Договір між Верховною Радою України і Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 р. // Урядовий кур'єр. 1995. 10 червня. С. 5–6; Голос України. 1995. 10 червня.
10. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937 р.: із змінами і доповненнями, прийнятими на 3 і 4 сесіях Верховної Ради УРСР четвертого скликання.

- Київ : Вид.-во Верховної Ради УРСР. 1957. 58 с. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/001_001.
11. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. / УРСР. Конституція. Київ : Політвидав України, 1986. 46 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420>.
 12. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки 1919 р. Київ, 1919. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/CONST28.html.
 13. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки 1929 р. Харків, 1929. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1929.html>.
 14. Конституція (Основний закон) України: проект Конгресу Українських Націоналістів / Конгрес Українських Націоналістів. Київ : [б. в.], 1994. 48 с.
 15. Конституція України (Української Народної Республіки або Народної Республіки України): альтернативний варіант : Проект. Київ : [б. в.], 1996. 39 с.
 16. Конституція Української Гетьманської Держави. Львів: Право ; Київ : [б. в.], 1997. 159 с.
 17. Основний Закон «Самостійної України» спілки народу українського, 1905 р. (Проект утворений групою членів Української Народної Партії, УНП). URL: http://nbuviar.gov.ua/asambleya/osnovny_zakon_samostiynoi_ukrainy_1905.php.
 18. Пакти і Конституції Української козацької держави: до 300-річчя укладення / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Держ. арх. служба України, Центр. держ. іст. арх., м. Київ ; [відп. ред. В. А. Смолій ; упоряд. : М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб]. Вид. факс. Л. : Світ, 2011. 440 с.
 19. Про тимчасовий державний устрій України : Закон від 29 квітня 1918 р. // Державний Вістник. 1918, 16 травня. № 1. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0004300-18>.
 20. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських бувшої Австро-Угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданню 13 листопада 1918 : Закон від 13 листопада 1918 р. Конституційні акти України. 1917–1920. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0009300-18>.

Історичні та історіографічні джерела

21. Бандера С. Перспективи Української Революції / С. Бандера. Репр. вид. Дрогобич : Відродження, 1998. 640 с.

22. Боплан Г. Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн. Пер. з фр. Я. І. Кравця, З. П. Борисюк. Київ : Наук. думка ; Кембрідж (Мас.) : Укр. наук. інт-т, 1990. 256 с. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_Voplan_1990/e_dzherela_Voplan_1990.pdf.
23. Володимир Мономах. Поучення / Володимир Мономах ; пер. Л. Махновця. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit27.htm>.
24. Галицько-Волинський літопис (за Іпатським списком). У кн. : Галицько-Волинська держава XII–XIV ст. Л. : Світ, 2002. URL: <http://litopys.org.ua/links/galvol.htm>.
25. Гетьманщина мовою документів і матеріалів другої половини XVII–XVIII ст. : зб. док. і матеріалів : хрестоматія-посіб. / Глухівський держ. історико-культурний заповідник у місті Глухові ; уклад. В. І. Белашов. Глухів : РВВ ГДПУ, 2006. 184 с.
26. Грушевський М. Історія України – Руси. Т. 1–10. / М. С. Грушевський. Нью Йорк, 1954–1958. URL: <http://diasporiana.org.ua/>
27. Джерела з історії Національно-визвольної війни 1648–1658 рр. Т. 1. (1648–1649 рр.). Київ, НАН України, 2012. 680 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6572-1/978-966-02-6572-1.pdf>.
28. Джерела з історії Національно-визвольної війни 1648–1658 рр. Т. 2. (1650–1651 рр.). Київ, НАН України, 2013. 694 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Mytsyk_Yurii/Dzherela_z_istorii_Natsionalno-vyzvolnoi_viiny_ukrainskoho_narodu_16481658_rr__T_2_16501651_rr.pdf.
29. Джерела з історії Національно-визвольної війни 1648–1658 рр. Т. 3. (1653–1654 рр.). Київ, НАН України, 2014. 424 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7361-0/978-966-02-7361-0.pdf>.
30. Джерела з історії Національно-визвольної війни 1648–1658 рр. Т. 4. (1655–1658 рр.). Київ, НАН України, 2015. 540 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Mytsyk_Yurii/Dzherela_z_istorii_Natsionalno-vyzvolnoi_viiny_ukrainskoho_narodu_16481658_rr__T_4_16551658_rr.pdf.
31. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. : зб. док. / АН України, Археогр. коміс., Ін-т укр. археогр., Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; упоряд., авт. передм. та комент. В. Й. Горобець ; відп. ред. Л. А. Дубровіна. Київ : Наукова думка, 1993. 392 с.: іл.
32. Документи українського козацтва XVI – першої половини XVII ст.: універсали, листування, угоди, присяги / Нац. акад. наук

- України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд. В. А. Брехуненко, [та ін.]. Київ : [б. в.], 2016. 608 с.
33. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: документи і матеріали [керівник роботи і відповід. ред., автор передмови О. Карпенко]. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. Т. 2. Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси / [укладачі О. Карпенко, К. Мицан]. 700 с.
 34. Збірник законів Української РСР і указів Президії Верховної Ради Української РСР. 1938–1973 : у 2-х т. Т. 1. Київ : Політвидав України, 1974. 745 с.
 35. Збірник законів Української РСР і указів Президії Верховної Ради Української РСР. 1938–1973 : в 2-х т. / упоряд. З. К. Калінін ; ред. Я. Я. Колотуха. Київ : Політвидав України, 1974. Т. 2. 1974. 734 с.
 36. Історія русів / укр. пер. І. Драч ; іл. О. Штанко ; передм. В. Шевчук. Київ : Веселка, 2001. 365 с. URL: <http://litopys.org.ua/istrus/rusiv.htm>.
 37. Літопис руський. Київ, 1990. 590 с.
 38. Літопис Самовидця. Київ : Наукова думка, 1971. 208 с.
 39. Міхновський М. Самостійна Україна / М. Міхновський. Київ : [б. в.] ; Л. : Всеукраїнське політичне об'єднання Державна Самостійність України, 1991. 22 с.
 40. Національно-визвольна війна в Україні 1648–1657. Збірник за документами актових книг / за заг. ред. Л. Сухих. Київ, 2008. 1014 с.
 41. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд. та авт. нарису К. А. Вислобоков ; відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко. Київ : [б.в.], 1997. 547 с.
 42. Руська Правда (Академічний список) [під. ред. Р. Лашенка]. Прага: Друк державної друкарні у Празі, 1927. 24 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/>
 43. Українська Повстанська Армія: 1942– 1952: Документи і матеріали / П. Мірчук. Л.: Просвіта, 1991 . 448 с.
 44. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. Т. 1. 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. : навч. посіб. / за ред. В. Д. Гончаренко. Х.: Ін Юре, 1997. 464 с.
 45. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти : [у 2 т.]. Т. 2. Лютий 1917–1996 р. / [за ред. В. Д. Гончаренка ; уклад. В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький]. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2000. 728 с.

46. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. / [та ін.] ; упоряд. А. С. Чайковський. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
47. Яворницький Д. І. Історія Запорізьких козаків : повне видання / Д. І. Яворницький ; пер. з рос. І. Сварник. Київ : ФОП Стебеляк, 2015. 1072 с.

Основні джерела

48. Бандурка О. М. Історія держави та права України : підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін. Харків : Майдан, 2018. 616 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3933773e-58b7-41e1-9106-a571d4802efc/content>.
49. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України : підручник. Х. : Право, 2021. 472 с.
50. Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев, та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Право, 2019. 552 с.
51. Кульчицький В. С. Історія держави і права України: Академічний курс : підручник для студентів вузів / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. Київ : Ін Юре, 2008. 624 с.
52. Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посіб. / І. Я. Терлюк. Вид. 4-те, зі змінами. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 772 с.
53. Тищик Б. Й. Історія держави і права України: академічний курс : підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с. URL: http://pidruchniki.com/75232/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini.
54. Трофанчук Г. І. Історія держави і права України : підручник / Г. І. Трофанчук. 4-те вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 608 с.
55. Українська державність: історико-правничі нариси / за заг. ред. В. А. Смолія. Київ : Юридичне видавництво «Право України», Всеукраїнська правозахисна організація «Меморіал» імені Василя Стуса, 2021. 976 с.

Додаткові джерела

56. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Том 9 : Юридична наука радянської доби. Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. 848 с.
57. Антологія української юридичної думки : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Том 2 : Історія держави і права

- України: Руська Правда / Упорядники: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, І. В. Музика, І. К. Омельченко ; відп. редактор І. Б. Усенко. Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2002. 592 с.
58. Антологія української юридичної думки: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Том 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба / упорядники: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, О. О. Самойленко ; відп. редактор І. Б. Усенко. Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2003. 584 с.
 59. Бабій Б. М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР ; АН УРСР. Сектор держави і права. Київ : Вид-во АН УРСР, 1954. 196 с.
 60. Бабій Б. М. Місцеві органи державної влади Української РСР в 1917–1920 рр.; АН УРСР, Сектор держави і права. Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. 268 с.
 61. Бабій Б. М. Українська радянська держава в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.); АН УРСР, Сектор держави і права. Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. 384 с.
 62. Бандурка О. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток : монографія / О. М. Бандурка, Ю. Д. Древаль. Х. : 1999. 133 с.
 63. Бедрій М. М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження : монографія. Л.: Галицький друкар, 2014. 264 с.
 64. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини : навч. посіб. для студ. вищих та середніх спец. юрид. навч. закл. і ф-тів. Л., 2000. 120 с.
 65. Бойко І. Й. Історія держави і права України : практикум для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. України / І. Й. Бойко, М. М. Кобилицький, Л. Е. Ясінська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Дрогобич : Коло, 2011. 331 с.
 66. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX–XX ст.): [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів]. Київ : Атіка, 2013. 348 с.
 67. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редколегія В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин. Х.: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. 848 с.
 68. В'ятрович В. Історія з грифом «Секретно». Українське XX століття / В. В'ятрович. Л. : Часопис, 2013. 700 с.
 69. Гавриленко О. А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.) : монографія. Х. : Парус, 2006. 352 с.
 70. Гавриленко О. А. Історія держави і права України. Стародавня доба : навч. посіб. / О. А. Гавриленко. Х.: ХНУВС, 2011. 63 с.
 71. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями / М. С. Грушевський. Донецьк : БАО, 2009. 736 с.

72. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України; за ред. О. П. Арістова. Київ : Видавець Л. Д. Россінський, 2009. 560 с.
73. Гуз А. М. Історія держави і права України. Джерела права періоду Київської Русі : навч. посіб. для студентів вузів / А. М. Гуз. Київ : КНТ, 2007. 70 с.
74. Гуржій О. І. Історія козацтва. Держава – військо – битви / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. Київ : Арій, 2015. 480 с.
22. Гуржій О. Переславська рада очима істориків, мовою документів / О. Гуржій, Т. Чухліб. Київ, 2003. 436 с.
75. Дахно І. І. Історія держави і права : навч. посіб. / І. І. Дахно. Київ : Центр учб. л-ри, 2013. 658 с.
76. Державний суверенітет України у XX столітті: юридичні засади: наукова записка. Бондарук Т. І., Іванова А. Ю., Музика І. В., Худояр Л. В. Київ : Інститут держави і права імені В. М. Коцького НАН України, 2024. 40 с.
77. Енциклопедія історії України (ЕІУ) : у 10 т. Київ: Наукова думка, 2003–2013. Т. 1–10. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU>.
78. Єрмолаєв В. Вищі представницькі органи влади в Україні: історія, теорія та практика : монографія. Х. : Право, 2017. 448 с.
79. Єрмолаєв В. Історія вищих представницьких органів влади в Україні : навч. посіб. для студентів вузів. Х. : Право, 2007. 278 с.
80. Жвалюк В. Р. Податкові органи російської імперії в Україні у другій половині XIX на початку XX ст.: Організаційно-правові засади діяльності : монографія. Київ : Атіка, 2001. 176 с.
81. Заруба В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. Київ : Центр учб. л-ри, 2005. 224 с.
82. Захарченко П. Історія українського права : навч. посіб. Київ : ВД «Освіта України», 2019. 436 с.
83. Захарченко П. П. Історія держави і права України. Київ : Атіка, 2004. 368 с.
84. Іванов В. Історія держави і права України : підручник. Київ : КУП НАНУ, 2013. 892 с.
85. Іванов В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. М. Іванов. Київ : Атіка, 2003. 416 с.
86. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник для студентів вузів / В. М. Іванов. Київ : МАУП, 2007. 550 с.
87. Історія держави і права України / за ред. В. Д. Гончаренка. Х.: Право, 2013. 704 с. URL: http://pidruchniki.com/1584072054892/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini.
88. Історія держави і права України : [навч. посіб.] / Л. С. Протосавицька; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Ямчинський О. В., 2019. 359 с.

89. Історія держави і права України : навч. посіб. / Анжела Миколаївна Серета. Запоріжжя : Зеленкевич Л. П. ; Суми : Університет. кн., 2018. Ч. 1. 331 с. : іл., схеми, карти.
90. Історія держави і права України : навч.-метод. посіб. / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін. Вінниця : Твори, 2020. 688 с.
91. Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. Х. Право, 2013. 704 с.
92. Історія держави і права України : підручник / за ред. А. С. Чайковський. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
93. Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2021. 890 с.
94. Історія держави і права України в схемах і таблицях: для студ. I курсу / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого ; уклад. В. Д. Гончаренко [та ін.]. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. 41 с.
95. Історія держави і права України : у 2 ч. : підручник / А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко [та ін.] ; за ред. А. Й. Рогожина. Київ : Ін Юре, 1996. Ч. 1. 368 с.
96. Історія держави і права України : у 2 ч. : підручник / А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко [та ін.] ; за ред. А. Й. Рогожина. Київ : Ін Юре, 1996. Ч. 2. 448 с.
97. Історія держави і права України : підручник / за ред. А. Й. Рогожина. Х. : Вид-во «Основа» при ХДУ, 1993. Ч. 1. 432 с.
98. Історія держави і права України: академічний курс : підручник у 2-х томах для вузів / ред. В. Я. Тацій. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 1. 2000. 648 с.
99. Історія держави і права України: академічний курс : підручник у 2-х томах для вузів / ред. В. Я. Тацій. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 2. 2000. 580 с.
100. Історія держави і права України : курс лекцій / [В. М. Щербатюк та ін.] ; за ред. д-ра іст. наук, проф. В. М. Щербатюка ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : Фенікс, 2018. 495 с.
101. Історія держави і права України : навч. посіб. для вузів / ред. А. С. Чайковський. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
102. Історія держави і права України : хрестоматія / уклад. В. П. Самохвалов [та ін.] ; ред. О. О. Шевченко. Київ : Вентурі, 1996. 224 с.
103. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навч. посіб. для студентів ВНЗ України напряму підгот. 6.030202 «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко,

- Л. В. Новікова ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 346 с.
104. Історія держави і права Української РСР : в 2 т. 1917–1967. Т. 2. 1937–1967 / за заг. ред. Б. М. Бабій. Київ : Наукова думка, 1967. 427 с.
 105. Історія держави та права України (схеми та таблиці) : навч. посіб. / О. В. Шкуратенко, Д. І. Курас та ін. Київ : «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
 106. Історія Запорізької Січі / відповід. ред. В. А. Смолій. Київ : Арій, 2015. 240 с.
 107. Історія українського козацтва : у 2 т. Т. 1 : нариси / відповід. ред. В. А. Смолій. 2-ге вид. Київ : Києво-Могилян. акад., 2011. 800 с.
 108. Історія українського козацтва : у 2 т. Т. 2 : нариси / відповід. ред. В. А. Смолій. Київ : Києво-Могилян. акад., 2011. 724 с.
 109. Історія українського права : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / І. А. Безклубий [та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. І. А. Безклубого ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Грамота, 2010. 336 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0006142.
 110. Капелюшний В. П. Історія держави і права України : навч. посіб. в схемах, табл. і визначеннях основних термінів для студ. юрид. вузів та ф-тів / В. П. Капелюшний, С. В. Кудін. Київ : Олан, 2001. 224 с.
 111. Козаченко А. І. Короткий курс лекцій з «Історії держави і права України» для студентів заочної форми навчання : навч. посіб. / А. І. Козаченко, В. В. Стрілець. Полтава : Полтавський літератор, 2009. 93 с.
 112. Конституційні акти України. 1917–1920: Невідомі Конституції України. К., 1992. 271 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yanevskyi_Danylo/Konstytutsiini_akty_Ukrainy_1917-1920_Nevidomi_konstytutsii_Ukrainy/
 113. Корогод Г. І. Перша Конституція України. Пилип Орлик і його діяльність в еміграції : навч. посіб. Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сум. філія. 2-ге вид., допов. Суми : Університет. кн., 2018. 127 с.
 114. Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія: головне розслідування подій Революції Гідності. Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2015. 400 с.
 115. Кресін О. В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття : монографія / О. Кре-

- сін. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 468 с.
116. Кузьминець О. В. Історія держави і права України : навч. посіб. / О. В. Кузьминець, В. С. Калиновський, П. А. Дігтяр. Київ : Україна, 2000. 430 с.
 117. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, Б. Й. Тищик. Л. : Світ, 1996. 296 с.
 118. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. Київ : Атіка, 2001. 320 с.
 119. Лашенко Р. М. Лекції по історії українського права. Київ : Україна, 1998. 256 с.
 120. Лісна І. С. Становлення державності в Галичині (1918–1923 рр.) : монографія. Тернопіль, 2001. 92 с. URL: <http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/gali4ina.pdf>.
 121. Михайленко П. П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР / П. П. Михайленко ; відп. ред. Б. М. Бабій ; АН УРСР. Сектор держави і права. Київ : АН УРСР, 1959. Ч. 1. 1959. 438 с.
 122. Мірчук П. Українська державність, 1917–1920 / П. Мірчук. Філядельфія : [б. в.], 1967. 400 с.
 123. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навч. посіб. : 5-те вид., випр. і допов. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2006. 437 с.
 124. Музиченко П. П. Практикум з історії держави і права України: навчальний посібник для студентів вузів / П. П. Музиченко, Н. І. Долматова, Н. М. Крестовська. Київ : Вікар, 2002. 422 с.
 125. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навч. посіб. 6-те вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2007. 471 с. URL: http://pidruchniki.com/17390617/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_u_krayini.
 126. Олійник А. Ю. Основи історії та теорії держави і права : навч. посіб. Київ : Центр учбової л-ри, 2015. 200 с.
 127. Орленко В. І. Історія держави і права України (в таблицях та схемах) : навч. посіб. / В. І. Орленко, В. В. Орленко ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ : КНТЕУ, 2010. 311 с.
 128. Орленко В. І. Історія держави і права України : посібник для підготовки до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. Київ : Паливода А. В., 2011. 162 с.
 129. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 рік / пер. з лат. та прим. М. Трофимук ; мал. О. Штанко ; передм. та заг. наук. ред. О. Прицак. Київ : Веселка, 1994. 76 с.

130. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства : навч. посіб. / уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв ; вступ. сл. В. Я. Тація. 2-ге вид., змін. та допов. Х. : Право, 2017. 392 с.
131. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі : навч. посіб. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; [уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв]. Х. : Право, 2014. 341 с.
132. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / редколегія В. Я. Тацій. Х. : Право, 2008.
133. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. Київ, 1996. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_OUN_UPA/e_dzherela_OUN_UPA.pdf.
134. Середа А. М. Історія держави і права України : навч. посіб. Запоріжжя : ФОП Зеленкевич Л. П. ; Суми : Університетська книга, 2010. Ч. 1. 332 с.
135. Снайдер Т. Криваві землі: Європа між Гітлером и Сталіним / Тімоті Снайдер. Київ : Дуліби, 2015. 584 с. URL: <http://timothysnyderbloodlands.com/index.php/chitait>.
136. Сокальська О. Історія держави і права України : навч.-метод. посіб. Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 152 с.
137. Субтельний О. Україна: Історія : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Либідь, 1993. 720 с. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/119/49/>
138. Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посіб. для студентів вузів. Київ : Атіка, 2011. 943 с. URL: http://pidruchniki.com/1584072045407/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini.
139. Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посібник-практикум / І. Я. Терлюк. Київ : Атіка, 1999. 192 с.
140. Терлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття : навч. посіб. з історії держави і права України ; Львівський ін-т внутрішніх справ при НАВС України, НДІ масової комунікації. Л. : [б. в.], 2003. 154 с.
141. Тищик Б. Й. Західно-українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Л. : Тріада плюс, 2001. 392 с.
142. Тищик Б. Й. Становлення української державності на західно-українських землях напередодні і в роки Другої світової війни. Л. : Тріада плюс, 2006. 92 с.
143. Тищик Б. Й. Галицька Соціалістична Радянська Республіка (1920 р.). Л. : Вид-во Львівського ун-ту, 1970. 199 с.
144. Тищик Б. Й. Західно Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Л. : Тріада плюс, 2004. 359 с.

145. Томенко М. В. Україна: історія Конституції. Київ : Генеза, 2015. 144 с.
146. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 384 с. URL: http://pidruchniki.com/1237042343223/pravo/istoriya_derzhavi_ta_prava_ukrayini.
147. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. 3-тє вид., стер. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 568 с.
148. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 568 с.
149. Чубатий М. Огляд історії українського права: історія джерел та державного права ; за ред. доц. В. Іваненка. Мюнхен. Київ : Ноосфера, 1994. 224 с.
150. Щукін В. В. Історія держави і права України : словник термінів і понять / В. В. Щукін, Н. В. Сугацька, А. М. Павлюк. Київ : Кондор, 2011. 284 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Volodymyr_Shchukin/publication/301199075_Istoria_derzavi_i_prava_Ukraini_Slovník_terminiv_i_ponat_VV_Sukin_NV_Sugacka_A_M_Pavluk_-_Kiiiv_Kondor_2011_-_284_s/links/570e051d08aed31341cf8bdb/Istoria-derzavi-i-prava-Ukraini-Slovník-terminiv-i-ponat-VV-Sukin-NV-Sugacka-AM-Pavluk-Kiiiv-Kondor-2011-284-s.pdf.
151. Юридична енциклопедія : в 6 т. Київ : Українська енциклопедія, 1998–2004.
152. Ядловська О. С. Практикум з історії держави та права України : навч. посіб. / О. С. Ядловська, І. О. Грицай. Дніпро : Вид. Біла К. О., 2019. 588 с.
153. Яковлів А. Основи Конституції УНР. Нью Йорк : Українське видавництво «Говерля», 1964 (1-е видання Париж, 1935). 63 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/politologiya/164-yakovliv-a-osnovi-konstitutsiyi-unr/>
154. Яковлів А. Український Кодекс 1743 р. «Права, по которым судится малороссийский народ». Його історія, джерела та системний виклад змісту / А. Яковлів. Мюнхен, 1949. 214 с.
155. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках / А. Яковлів. Варшава, 1934. 182 с.
156. Яневський Д. Маловідомі конституційні акти України 1917–1920 рр. Київ, 1991. 68 с.
157. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України : монографія / М. М. Яцишин. Луцьк : Волн. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 448 с.

Навчально-методичне видання

ЛАВРИК Галина Володимирівна
ОРЕЛ Вікторія Анатоліївна

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»

Редагування *Л. М. Діденко*
Комп'ютерне верстання *О. С. Корніліч*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 2,4.
Зам. № 388/2258.

Видавець і виготовлювач
Полтавський університет економіки і торгівлі
к. 48, вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, 36003.
E-mail: pvv.puet@gmail.com.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 8076 від 28.02.2024 р.